บทที่ 2
ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเสียงหัวใจ

หัวใจเป็นอวัยวะซึ่งประกอบด้วยกล้ามเนื้อพิเศษหุ้มโดยรอบและสามารถบีบตัวได้ตลอดเวลา วงจรการทำงานของหัวใจประกอบด้วย ช่วงการบีบตัว (หรือหดตัว) เรียกว่า Systole ช่วงคลายตัว เรียกว่า Diastole และตามด้วยระยะพัก (Pause) เรียกการทำงานครบวงจรนี้ว่า รอบการทำงานของหัวใจ (Cardiac cycle) ซึ่งเมื่อหัวใจทำงานรอบหนึ่งๆจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเชิงกลต่างๆ เช่น ด้านความดัน ปริมาตร และการไหลของเลือด เป็นต้น จึงทำให้เกิดเสียงของหัวใจขึ้นดังภาพประกอบที่ 2-1 (ชาติชาย สันติภาพลือชา และ ธาดา ยิบอินซอย, 2530)

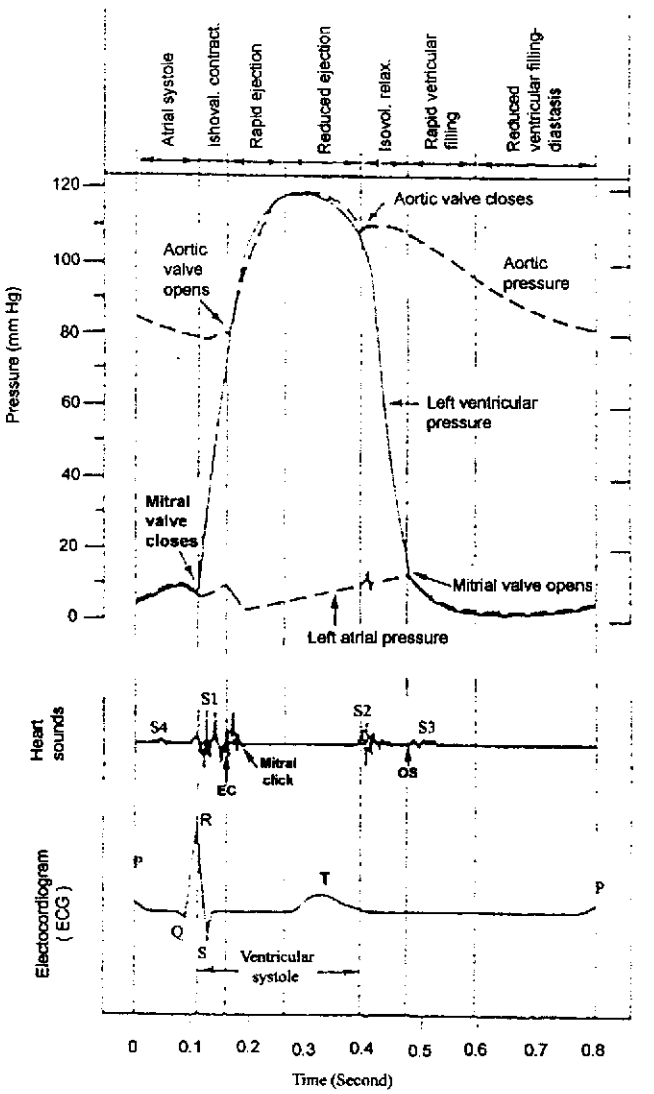

ภาพประกอบที่ 2-1 แสดงข้อมูลเชิงกลต่างๆของหัวใจในหนึ่งรอบการทำงานของหัวใจ

เสียงที่เกิดขึ้นนั้นมีสาเหตุจากหลายอย่างด้วยกัน เช่น การหดตัวของผนังห้องหัวใจ การเคลื่อนที่ของเลือดซึ่งเป็นการไหลวน (turbulent flow) และการปิด-เปิดของลิ้นหัวใจ แบ่งเสียงเต้นหัวใจเป็น 2 ชนิดใหญ่ๆ คือ Heart sound และ Heart murmur โดยที่ Heart sound มีลักษณะเป็นทรานเซียนที่มีความถี่ต่ำ เกิดจากการสั่นของลิ้นหัวใจภายหลังจากการปิด-เปิด และจากโครงสร้างโดยรวม ส่วน Heart murmur มีลักษณะสัญญาณที่เบาเสมือนสัญญาณรบกวน ซึ่งมีโครงสร้างที่ซับซ้อนเนื่องจากเกิดจากการไหลวนของเลือด

เสียงเต้นของหัวใจดังกล่าวสามารถได้ยินได้ด้วยการใช้หูแนบฟัง หรือใช้เครื่องตรวจฟังเสียงเต้นหัวใจ (Stethoscope) ก็จะสามารถได้ยินชัดเจนขึ้น ตัวอย่างของเครื่องตรวจฟังเสียงเต้นหัวใจแสดงดังภาพประกอบที่ 2-2

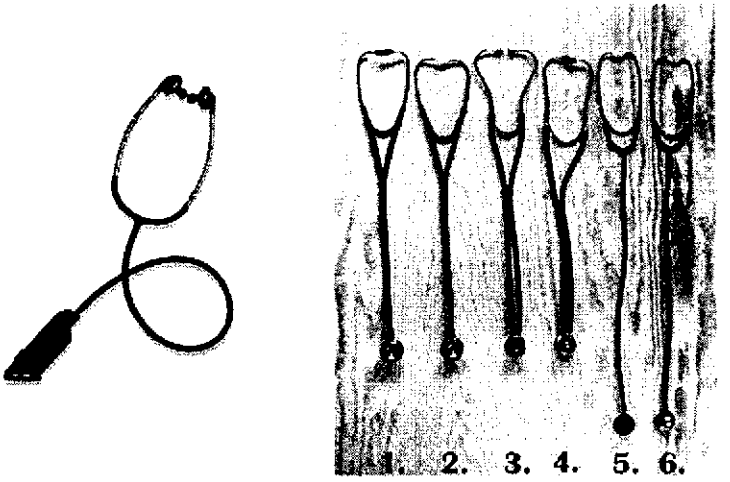

ภาพประกอบที่ 2-2 เครื่องตรวจฟังเสียงเต้นหัวใจ (Stethoscope)

จากภาพประกอบที่ 2-1 จะเห็นว่าเสียงหัวใจที่เกิดขึ้นประกอบด้วยเสียง 4 เสียง คือเสียงที่ 1 ถึงเสียงที่ 4 แต่ในการตรวจฟัง จะได้ยินเพียงเสียงที่ 1 และเสียงที่ 2 เท่านั้น ถ้าต้องการตรวจรับได้ทั้ง 4 เสียง จะต้องใช้เครื่อง Phonocardiograph โดยอาศัยการวางไมโครโฟนที่บริเวณหน้าอก รับสัญญาณเสียงแล้วเปลี่ยนเป็นสัญญาณไฟฟ้า ส่งมายังแอมปลิไฟเออร์ (Amplifier) และแสดงเป็นเสียงให้ได้ยิน หรือบันทึกเป็นคลื่นเสียงลงบนกระดาษ ซึ่งเรียกคลื่นเสียงที่บันทึกลงบนกระดาษนี้ว่า "กราฟเสียงเต้นหัวใจ" (Phonocardiogram : PCG) กำหนดสัญลักษณ์ ดังนี้

S1 คือ เสียงที่ 1 (First heart sound)

S2 คือ เสียงที่ 2 (Second heart sound)

S3 คือ เสียงที่ 3 (Third heart sound)

S4 คือ เสียงที่ 4 (Fourth heart sound)

OS คือ เสียง Opening Snap

EC คือ เสียง Ejection Click หรือ Ejection Sound (ES)

เสียง S1 และ S2 เป็นเสียงเต้นปกติของหัวใจ จะได้ยินชัดเจน ซึ่งปกติแล้วเสียง S_1 และ S_2 ควรจะดังเกือบเท่ากัน ส่วนเสียงที่บ่งบอกถึงโรคคือ S3, S4, Click, OS และ heart murmur โดยที่เสียง murmur อาจอยู่ในช่วงการบีบตัว (ระหว่าง S1 – S2) หรือช่วงการคลายตัว (ระหว่าง S2 – S1) ก็ได้

เสียงหัวใจของผู้ป่วยแต่ละคนจะดังหรือค่อยนั้น จะใช้ความรู้สึกร่วมกับความชำนาญของแพทย์เป็นสำคัญ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเงียบของห้อง ความหนาของผนังอก และความกว้างในทรวงอกหรือปอดของผู้ป่วย

ตัวอย่างของกราฟเสียงเต้นหัวใจในคนปกติและผู้ป่วย แสดงดังภาพประกอบที่ 2-3

ภาพประกอบที่ 2-3(ก) ตัวอย่างกราฟเสียงเต้นหัวใจในคนปกติ

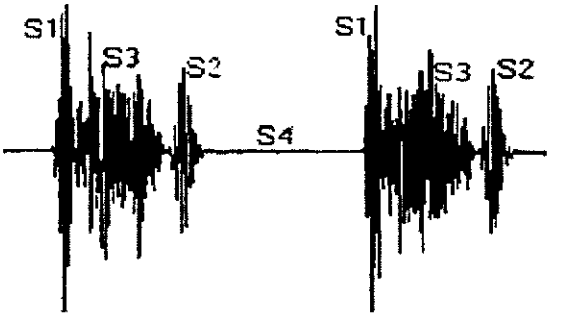

ภาพประกอบที่ 2-3(ข) ตัวอย่างกราฟเสียงเต้นหัวใจในผู้ป่วย

เสียงที่ 1 (S1 – First heart sound)

S1 ประกอบด้วย 2 องค์ประกอบ คือ S_1M และ S_1T ที่เกิดจากการแยก (Splitting) ของ S1 ระยะเวลาของ S_1M และ S_1T ห่างกันประมาณ 0.02 – 0.03 วินาที บางครั้งอาจได้ยินเสียง S1 เป็นเสียงเดียว ตัวอย่างการเกิดการแยกของ S1 แสดงดังภาพประกอบที่ 2-4 (Abe Ravin, 1968)

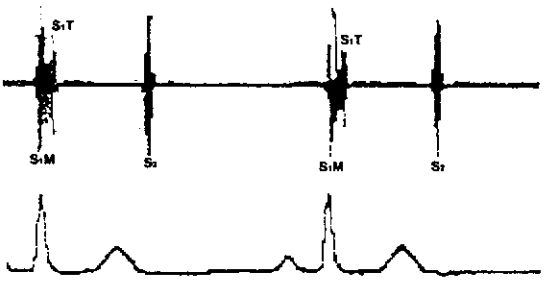

ภาพประกอบที่ 2-4(ก) Normal splitting ของ the first he rt sound ที่บริเวณ apex เสียงที่ 2 (S_1T) ของ S1 เบาลง ทำให้ได้ยินเสียง S1เป็นเสียงเดียว

ภาพประกอบที่ 2-4(ข) Normal splitting ของ the first heart sound ที่บริเวณ apex และที่ left sternal border โดยได้ยินเสียง S1 ทั้งสององค์ประกอบ

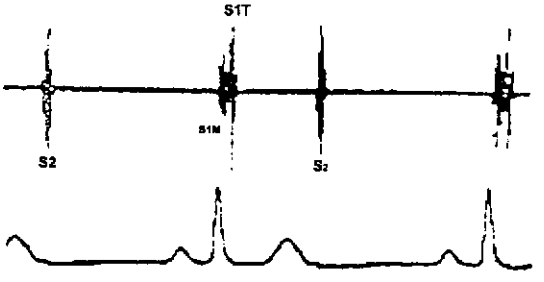

ภาพประกอบที่ 2-4(ค) Normal splitting ของ the first heart sound ที่ left sternal border โดยเสียง S_1M เบากว่า S_1T

การแยกของ S1 จะสามารถบ่งบอกถึงความผิดปกติของผู้ป่วยได้ ซึ่งหากได้ยิน S1 มีการแยกที่ชัดเจน จะถือเป็นสิ่งผิดปกติของหัวใจ ดังภาพประกอบที่ 2-5 (Abe Ravin, 1968)

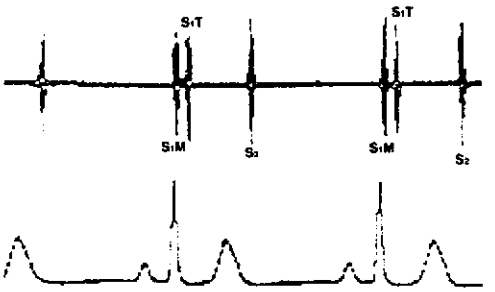

ภาพประกอบที่ 2-5 Abnormal splitting ของ first heart sound ในผู้ป่วย right bundle branch block

ตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของ S1 แสดงดังภาพประกอบที่ 2-6 (Abe Ravin, 1968)

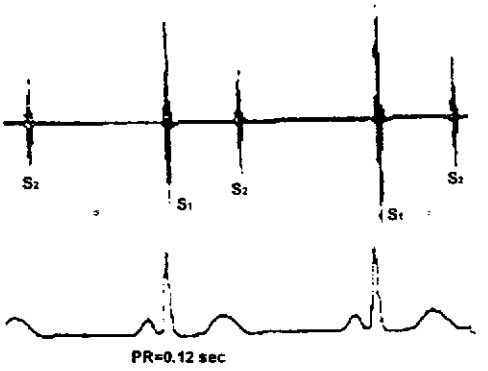

ภาพประกอบที่ 2-6(ก) PR interval 0.12 second เสียง S1 ดังมาก

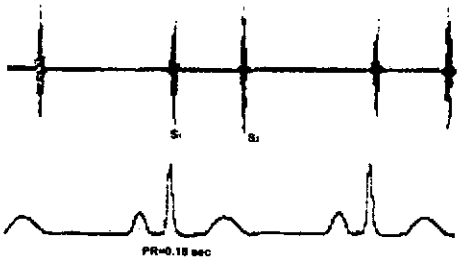

ภาพประกอบที่ 2-6(ข) PR interval 0.18 second เสียง S1 เบากว่า S2

สำหรับระยะเวลาการเกิด S1 ประมาณ 150 msec มีองค์ประกอบทางความถี่ที่ Low frequency range คือ 10 – 50 เฮิร์ซ และ medium frequency range คือ 50 – 140 เฮิร์ซ

เสียงที่ 2 (S2 – Second heart sound)

S2 ประกอบด้วย 2 องค์ประกอบ คือ S_2A และ S_2P เกิดจากการแยก (Splitting) ของ S2 ซึ่งหากบอกได้ว่า S2 ที่แยกนี้ห่างกันกี่มิลลิวินาที (msec) ก็จะสามารถช่วยในการวินิจฉัยโรคได้ แต่ส่วนใหญ่แล้วมักจะได้ยินเสียง S2 เพียงเสียงเดียว ซึ่งในความเป็นจริงควรจะได้ยินทั้งสองเสียง โดยที่ในคนปกติ S_2A นำ S_2P และทั้งสองเสียงควรดังเท่ากัน ซึ่งในการฟังเสียง S2 นั้น ให้พิจารณาดังนี้

ช่วงหายใจเข้า S_2A และ S_2P จะแยกออกจากกัน

ช่วงหายใจออก S_2A และ S_2P จะเลื่อนเข้าหากันจนเกือบจะเป็นเสียงเดียวได้ ซึ่งหูคนเราจะได้ยินก็ต่อเมื่อเสียงที่เกิดขึ้นห่างกันอย่างน้อย 0.02 วินาที

ตัวอย่างการแยกของเสียง S2 ดังภาพประกอบที่ 2-7 (Abe Ravin, 1968)

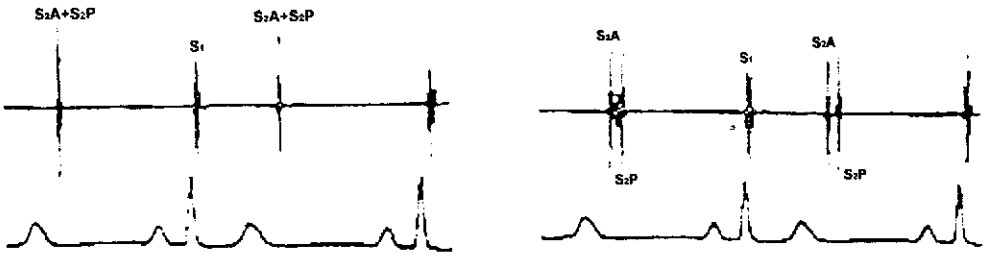

ช่วงหายใจออก ช่วงหายใจเข้า

ภาพประกอบที่ 2-7(ก) Normal splitting ของ second heart sound

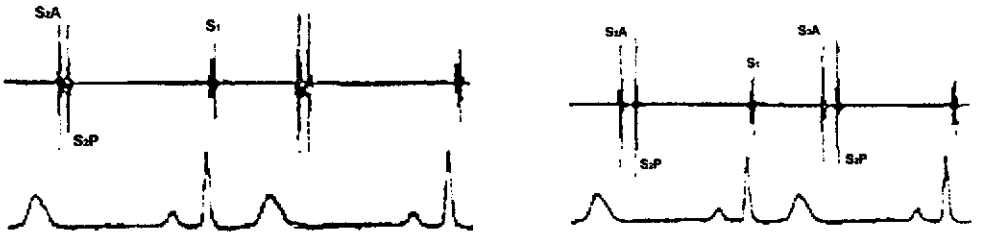

ช่วงหายใจออก ช่วงหายใจเข้า

ภาพประกอบที่ 2-7(ข) Abnormal splitting ของ second heart sound ฟังได้ใน right bundle branch block

สำหรับองค์ประกอบทางความถี่ของ S2 ที่ Low frequency range คือ 10 – 80 เฮิร์ซ และ medium frequency range คือ 80 – 200 เฮิร์ซ

เสียงที่ 3 (S3 – Third heart sound)

S3 เป็นเสียงความถี่ต่ำ เกิดขณะ Early diastole และอยู่ห่างจาก S_2A ประมาณ 0.1 – 0.2 วินาที โดยทั่วไปสามารถพบ S3 ได้ในคนปกติ โดยเฉพาะผู้ที่มีอายุน้อย (ไม่เกิน 30 ปี) และมีรูปร่างผอม ตัวอย่างการเกิด S3 แสดงดังภาพประกอบที่ 2-8 (Abe Ravin, 1968)

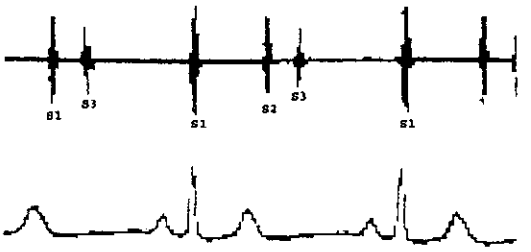

ภาพประกอบที่ 2-8 Third heart sound (S3)

เสียงที่ 4 (S4 – Fourth heart sound)

S4 เป็นเสียงความถี่ต่ำเช่นเดียวกับ S3 เสียง S4 นั้นเกิดขึ้นก่อน S1 เล็กน้อย แต่จะทุ้มกว่า S1 โดยส่วนใหญ่จะพบเสียง S4 ในผู้ป่วยที่หัวใจผิดปกติ แต่บางครั้งก็อาจพบในคนปกติได้ ตัวอย่างการเกิด S4 แสดงดังภาพประกอบที่ 2-9 (Abe Ravin, 1968)

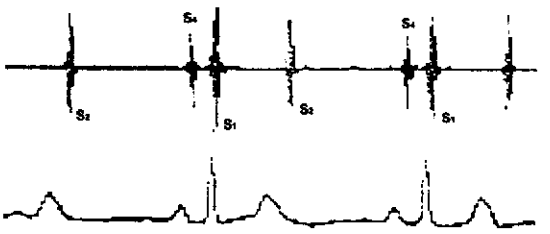

ภาพประกอบที่ 2-9(ก) เสียง S4 หรือ atrial sound 0.11 วินาที เกิดก่อนเสียง S1

ภาพประกอบที่ 2-9(ข) เสียง S4 หรือ atrial sound 0.05 วินาที เกิดก่อนเสียง S1

เสียง S3 และ S4 มีความถี่ประมาณ 50 – 60 เฮิร์ซ

Opening Snap (OS)

OS คือเสียงความถี่สูง เกิดหลัง S_2A ประมาณ 0.03 – 0.1 วินาที ตัวอย่างการเกิด OS แสดงดังภาพประกอบที่ 2-10 (Abe Ravin, 1968)

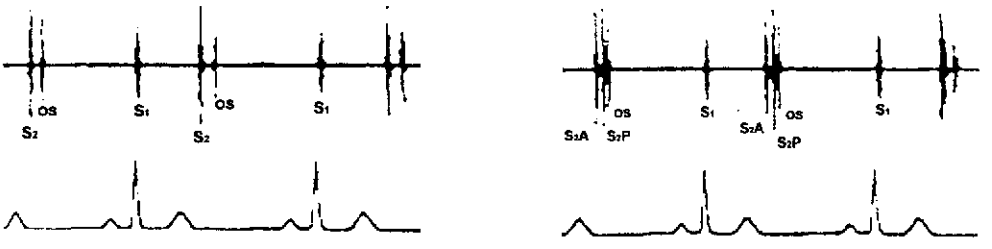

ช่วงหายใจออก (ก) ช่วงหายใจเข้า (ข)

ภาพประกอบที่ 2-10(ก) ฟังที่ left intercostal space ที่ 2 ในขณะที่หายใจออกในผู้ป่วยที่มี mitral stenosis ได้ยินเสียง single second sound และ opening snap

ภาพประกอบที่ 2-10(ข) ฟังที่ left intercostal space ที่ 2 ในขณะที่หายใจเข้าในผู้ป่วยที่มี mitral stenosis มีเสียง 3 เกิดในช่วง end of systole คือ aortic second sound, pulmonic second soun และ opening snap (OS)

Ejection Click (EC) หรือ Ejection Sound (ES)

EC หรือ ES เป็นเสียงความถี่สูง เกิดหลัง S1 และมีความถี่เท่า S1 ซึ่งบางครั้งเป็นการยากที่จะแยกเสียง Split ของ S1 และ EC ได้ ตัวอย่างการเกิด EC แสดงดังภาพประกอบที่ 2-11 (Abe Ravin, 1968)

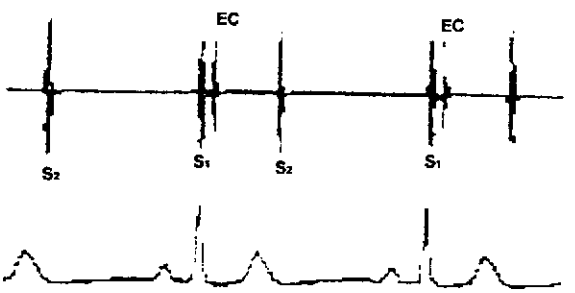

ภาพประกอบที่ 2-11 pulmonary ejection click (EC)

Heart murmur

Heart murmur เป็นเสมือนสัญญาณรบกวน ซึ่งมีความถี่และความดังพอที่จะฟังได้ยิน เกิดขึ้นเพราะมีการไหลของเลือด (turbulent flow) ตัวอย่างการเกิด Heart murmur แสดงดังภาพประกอบที่ 2-12 (Abe Ravin, 1968)

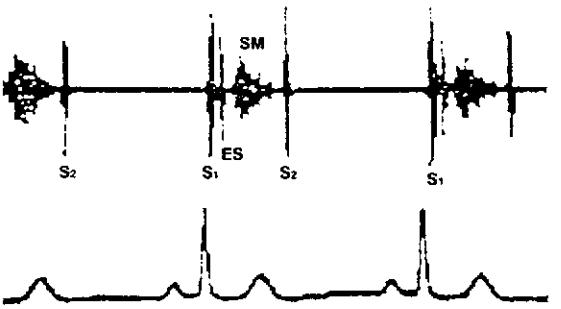

ภาพประกอบที่ 2-12 ฟังที่ apex ใน congenital aortic atenosis ได้ยินเสียง ejection sound และ systolic murmur

เสียง		ความถี่ (Hz)
Heart	Low Pitched Heart Murmur	400
(หัวใจ)	High Pitched Heart Murmur	660
	Systolic และ Diastolic Murmur	120 – 660
	Presystolic Murmur	140
	Pericardial Rub	140 – 660
Lungs	Rales	120 – 1000
(ปอด)	Amphonic Breating	240 – 660
	Bronchial	240 – 1000

ตาราง 2-1 ความถี่ของเสียงชนิดต่างๆ ของหัวใจที่ผิดปกติและเสียงปอด
ที่มา: มณฑรพ พืชสะกะ, สาขาวิศวกรรมไฟฟ้า มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2546